

О. В. Карпенко,
д. держ. упр., доцент, завідувач кафедри національної економіки та публічного управління,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9301-7973>
Т. В. Запорожець,
д. держ. упр., доцент, професор кафедри національної економіки та публічного управління,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1914-9481>

DOI: 10.32702/2306-6814.2023.4.124

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ТА ЗАПОБІГАННЯ МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ

O. Karpenko,
Doctor of Sciences in Public Administration, Associate Professor, Head of the Department of National Economy
and Public Administration, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
T. Zaporozhets,
Doctor of Sciences in Public Administration, Associate Professor, Professor of the Department of National
Economy and Public Administration, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

INTERNATIONAL LEGAL BASIS FOR THE DEVELOPMENT OF THE RIGHTS OF NATIONAL
MINORITIES AND THE PREVENTION OF INTERNATIONAL CONFLICTS

У статті досліджено нормативно-правовий та інституційний інструментарій розв'язання міжнародних проблем, зокрема ООН та європейськими організаціями. З'ясовано, що ОБСЄ, починаючи з післявоєнних років, напрацьовано та зреалізовано низку документів, якими держави-учасниці гарантують кожній людині без будь-яких національних чи інших переваг, право на свободу самовираження, освіту, соціальні, економічні, культурні права тощо. До них віднесено: Загальну декларацію прав людини, Міжнародний пакт про цивільні й політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Європейську конвенцію про захист прав людини та основних свобод, Міжнародну конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Конвенцію про права дитини, Рамкову конвенцію про захист національних меншин, Декларацію про права осіб, що належать до національних чи етнічних, релігійних і мовних меншин тощо. Обґрунтовано, що Україна, як демократична правова держава, також несе юридичні зобов'язання з чималої низки міжнародних договорів, що передбачають гарантування прав національних меншин.

The article analyzes the legal and institutional tools for solving international problems, in particular the UN and European organizations. It was found out that, since the post-war years, the OSCE has developed and implemented a number of documents by which the participating states guarantee every person, without any national or other advantages, the right to freedom of expression, education,

social, economic, cultural rights, etc. These include: the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, the Convention on the Rights of the Child, the Framework Convention on the Protection of National Minorities, the Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, etc.

It has been proven that the events related to the collapse of the USSR, Yugoslavia, Czechoslovakia, and the emergence of new independent states became a kind of catalyst for the modernization of international legal foundations for the prevention and settlement of inter-ethnic conflicts. It was in the 90s that the above-mentioned documents appeared. These documents and the practical actions regulated by them allow us to assert a certain reduction of threats and dangers of an ethnic nature in Ukraine, where the policy of tolerance is quite successfully implemented, the regulatory potential of which is based, on the one hand, on the requirements to say "yes" to every culture, any world of life, on the other — to reject any actions that speculate and manipulate national feelings.

Ukraine was and remains a unique multi-ethnic state as a result of the uniqueness of its historical and cultural development, inter-ethnic relations, original patterns of national self-awareness of peoples. Therefore, the sphere of international relations is one of the most important for Ukraine. It is substantiated that Ukraine, as a democratic state governed by the rule of law, also bears legal obligations from a considerable number of international treaties that provide for the guarantee of the rights of national minorities.

Ключові слова: міжнаціональні конфлікти, національні меншини, міжнародно-правові основи розвитку прав національних меншин.

Key words: international conflicts, national minorities, international-governmental foundations of the development of the rights of national minorities.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Одним із основних факторів самобутності України є її багатонаціональність. Українська ідентичність визначається сукупністю факторів, серед яких особливе місце посідає той, що стосується проживання на одній території понад 100 національностей, залучених до спільного вирішення політичних, економічних, соціальних, духовно-культурних та інших питань. Україна була й залишається унікальною поліетнічною державою внаслідок своєрідності її історичного й культурного розвитку, міжетнічних відносин, самобутніх зразків національної самосвідомості народів. Тому сфера міжнаціональних відносин є однією з найважливіших для України.

Світове співтовариство увійшло в третє тисячоліття, маючи безліч невіршених питань, одним з яких є міжнаціональні конфлікти. Як показує практика, вони виникають не лише в країнах, що розвиваються (країни Африки, Азії, Латинської Америки), але й у цивілізованій Європі, Північній Америці, а також у колишніх соціалістичних країнах, які, як вважають учені, важко віднести як до першої, так і другої груп. Нагірний Карабах, Югославія, Косово, Абхазія, Південна Осетія, Грузія — конфлікти в цих країнах відомі усьому світу. У глобальному вимірі міжнаціональні конфлікти стають реальною загрозою міжнародній безпеці, в регіональному — національній безпеці України.

Етнографічна карта Землі демонструє, що сучасне людство являє собою досить складну етнічну систему, що включає в себе кілька тисяч різного роду етнічних спільнот (націй, народностей, племен, етнічних груп тощо). У світі зараз проживає близько 5000 народів, причому більше 90 відсотків з них перебувають у складі поліетнічних держав. Виняткове різноманіття їх культур становить головне багатство людської цивілізації.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Вітчизняними науковцями започатковано низку наукових напрямів, які генерують розробки етнічної конфліктології. Це такі вчені як О. Антонюк, В. Євтух, І. Зварич, І. Кресіна, О. Майборода, Л. Нагорна, М. Пірен, В. Смолянук. Цінність цих досліджень полягає у поглибленому усвідомленню феномену етнічності, природи міжетнічних стосунків тощо.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є аналіз міжнародно-правових основ розвитку прав національних меншин та запобігання міжнаціональних конфліктів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У сучасному світі налічується близько 3500 етнічних груп і близько 200 держав. Майже всі сучасні дер-

жави в основному поліетнічні, однак ступінь поліетнічності всюди різна. Сьогодні у світі можна нарахувати більше 600 національних рухів, які претендують на створення власних суверенних держав, починаючи з таких численних народів як курдський (для утворення Курдистану, наприклад, потрібно було б змінити кордони принаймні п'яти існуючих нині країн) та закінчуючи нечисленними народами та етнічними групами, що нараховують усього кілька тисяч людей.

У багатонаціональному суспільстві гармонійні міжетнічні відносини та інтеграція осіб, що належать до національних меншин, багато в чому залежать від сприйняття усіма етнічними групами дій держави як легітимних і ефективних. Виходячи з цього, протягом останніх десятиліть напрацьовано чимало міжнародних інструментів щодо запобігання виникненню етнічних протистоянь. Серед них у першу чергу необхідно виокремити документи Організації Об'єднаних Націй.

У відповідності зі ст. 7 Загальної декларації прав людини, яка була прийнята і проголошена Генеральною Асамблеєю ООН в грудні 1948 р., "усі люди рівні перед законом і мають право, без будь-яких відмінностей, на рівний захист закону.

Окремі статті Міжнародного пакту про цивільні й політичні права та Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права, які були прийняті у 1966 р., зобов'язують держав-учасниць реалізовувати права, проголошені в цих документах, "без будь-якої дискримінації щодо раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження або іншої обставини".

Комітет ООН з прав людини, який веде моніторинг дотримання вимог зазначених документів, зазначив, що дана стаття забороняє будь-яку дискримінацію як "за законом", так і "фактично", а також будь-яку дискримінацію, "яка може проявлятися як з боку державних органів, так і з боку громадськості або з боку приватних фізичних або юридичних осіб" [1].

Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, прийнята в січні 1965 р. (ст. 1), забороняє расову дискримінацію, яка визначається як "будь-яка відмінність, виключення, обмеження або перевага, заснована на ознаках раси, кольору шкіри, родового, національного чи етнічного походження, що мають метою або наслідком знищення або зменшення визнання, використання або здійснення на рівних засадах прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній або будь-яких інших сферах суспільного життя". Комітет ООН з ліквідації расової дискримінації підкреслює, що Конвенція забороняє неоднорідний підхід до людей, який має на меті або є наслідком порушення їх конкретних прав і свобод [2].

Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації конкретно перераховує низку прав, які держави повинні гарантувати кожній людині без будь-яких переваг, включаючи право на свободу самовираження, зборів і асоціацій, право на участь у політичній діяльності, право на освіту, економічні, соціальні та культурні права (ст. 5). Конвенція вимагає від держав-учасниць оголосити протизаконною і заборони

ти будь-яку расистську пропагандистську діяльність, а також карати за законом будь-яке насильство на расовому ґрунті, заборонити державним і місцевим органам влади всіх рівнів заохочувати расову дискримінацію або підбурювати до неї (ст. 4). Держави-учасниці цієї Конвенції також взяли на себе зобов'язання "забезпечувати кожній людині, на яку поширюється їхня юрисдикція, ефективний захист і засоби захисту через компетентні національні суди та інші державні інститути у випадку будь-яких актів расової дискримінації" (ст. 6) [2].

Стаття 14 Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод, прийнятої Радою Європи в листопаді 1950 р., вимагає від держав-учасниць забезпечити реалізацію прав і свобод, закладених у Конвенції, "без будь-якої дискримінації за ознакою статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, приналежності до національних меншин, майнового стану, народження або будь-яких інших обставин" [3].

Європейський Суд з прав людини, який є механізмом реалізації Європейської конвенції, ухвалив, що диференційоване (нерівне) ставлення чи поведінка вважаються порушенням даної статті в тому випадку, якщо не мають ніякого об'єктивного та розумного обґрунтування, а це означає, що в них немає ніякої "законної мети" або ніякої "обґрунтованої пропорційності між застосовуваними засобами та переслідуваними цілями". Суд також визначив, що ст. 14 охоплює випадки непрямой дискримінації, і зробив висновок, що будь-який захід, який виявляє "непропорційно збитковий вплив на конкретну групу", може розглядатися як дискримінаційний, хоча він і не "націлений чи спрямований на цю групу". Хоча дана стаття застосовна лише до прав, охоронюваних Конвенцією, Протокол 12 до неї встановлює загальну заборону дискримінації, яка стосується "будь-якого права, установленого за законом" [4].

Держави-учасниці ОБСЄ неодноразово ухвалювали зобов'язання дотримуватись прав людини та основні свободи кожного та усіх без яких-небудь відмінностей, забезпечуючи їм рівний захист з боку закону [5; 6].

Крім того, вони зобов'язались протистояти "будь-яким формам расової та етнічної ненависті" і вживати "відповідні та адекватні заходи щодо захисту окремих осіб або груп, які піддалися чи опинилися під загрозою дискримінації, ворожості або насильства через свою расову, етнічну, культурну, мовну або релігійну самобутність". Вони також визнали право особистості на ефективні засоби захисту від проявів расизму та ксенофобії [7].

У низці випадків держави-члени погодилися з необхідністю вживати ефективних заходів, націлених на розвиток терпимості і взаєморозуміння. Прикладом може бути Копенгагенська нарада 1990 р., де було погоджено вжиття ефективних заходів на національному та місцевому рівнях з питань взаєморозуміння і терпимості, особливо в галузі освіти, культури та інформації [8].

Що стосується правових механізмів захисту меншин, Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації містить положення, що вказує на важливість ефективних заходів щодо їхнього захисту. Ст. 2(2) цієї Конвенції зобов'язує держав-учасниць,

"коли обставини цього вимагають", ухвалювати "особливі і конкретні заходи в соціальній, економічній, культурній та інших сферах з метою забезпечення належного розвитку і захисту деяких расових груп або осіб, які до них належать, для того щоб гарантувати їм повне і рівне використання прав людини та основних свобод" [2].

Ст. 30 Конвенції про права дитини вказує, що дитині, яка належить до етнічної, релігійної чи мовної меншини або корінного населення, "не може бути відмовлено в праві разом з іншими членами своєї групи користуватися своєю культурою, сповідувати свою релігію і виконувати її обряди, а також користуватися рідною мовою". Держави-учасниці Конвенції зобов'язуються заохочувати засоби масової інформації "надавати особливу увагу мовним потребам" дітей, що належать до груп меншин або корінного населення (ст. 17). Також вони погоджуються в тому, що освіта повинна бути спрямована на виховання "поваги до культурної самобутності дитини, її мови і цінностей" (ст. 29), хоча самобутність меншин і корінного населення не згадуються конкретно в даному контексті [9].

Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин, яка була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН в 1992 р., — єдиний документ ООН, що конкретно розглядає права національних меншин. Декларація не є юридично зобов'язуючим документом, а висловлює лише політичну рішучість держав, що приєдналися, захищати права меншин. Вона закликає їх опікувати "на відповідних територіях існування і самобутності національних або етнічних, культурних, релігійних і мовних меншин" (ст. 1). Документ також спонукає гарантувати права меншин користуватися надбаннями своєї культури, безперешкодно сповідувати свою релігію та відправляти релігійні обряди, користуватися своєю мовою, створювати свої власні асоціації та забезпечувати їхнє функціонування, підтримувати контакти з іншими членами своєї групи і відповідними групами в інших країнах, активно інтегруватися в культурне, релігійне, суспільне, економічне та державне життя, а також брати активну участь у вирішенні етнонаціональних питань (ст. 2). Декларація вимагає від держав вжиття спеціальних заходів для того, щоб допомогти представникам меншин "висловлювати свої особливості та розбудовувати свої культуру, мову, релігію, традиції та звичаї" і забезпечити, "там, де це можливо", "належні умови для вивчення своєї рідної мови або навчання на своїй рідній мові". Декларація також вимагає від держав "при необхідності" вживати заходів з метою "стимулювання вивчення історії, традицій, мови та культури меншин" (ст. 4) [10].

Документ Європейської Конвенції з прав людини не містить самостійних положень щодо захисту прав меншин, хоча багато положень Конвенції мають до них пряме відношення. Проте Рамкова конвенція про захист національних меншин (далі — "Рамкова конвенція"), що вступила в силу в 1998 р., регулює права національних меншин найвсеосяжнішим чином. Рамкова конвенція, яка є першим юридично зобов'язуючим багатостороннім договором, присвяченим загальним питанням захисту національних меншин, визначає низку цілей і принципів, які повинні бути реалізовані на національно-

му рівні через законодавство та державну політику. Більшість положень носять програмний характер і не адресовані безпосередньо державам-учасникам Конвенції. Цим самим Конвенція надає державам істотну волю власного розсуду при реалізації її положень [11].

У рамках ст. 4 Рамкової конвенції держави-учасники зобов'язуються ухвалювати "відповідні заходи, для того, щоб заохочувати у всіх сферах економічного, соціального, політичного і культурного життя повну та дієву рівність між особами, що належать до національних меншин та особами, що належать до основної національної групи населення". Особливо підкреслюється, що заходи, вжиті відповідно до цієї статті, "не розглядаються як акт дискримінації". Ст. 5 вимагає від держав сприяти створенню "необхідних умов" особам, що належать до національних меншин для збереження і розвитку своєї культури та збереження основних елементів своєї самобутності, а саме: релігії, мови, традицій і культурної спадщини, у той же час утримуючись від політики або практики, спрямованої на асиміляцію осіб, що належать до національних меншин, проти їхньої волі.

Наступні статті Рамкової конвенції, серед іншого, вимагають від держав-учасників забезпечити повагу прав осіб, що належать до національних меншин, на: свободу асоціацій і зборів (ст. 7); свободу релігії (статті 7 і 8); свободу самовираження та доступу до засобів масової інформації (статті 7 і 9); користування своєю мовою в особистих контактах і громадських місцях (ст. 10); вивчення своєї мови (ст. 14); ефективну участь у культурному, соціальному і економічному житті, а також права встановлювати й підтримувати вільні та мирні транскордонні контакти з особами, з якими їх зв'яже загальна етнічна належність або загальна культурна спадщина (ст. 17). У тому, що стосується волі самовираження і доступу до засобів масової інформації, держави-учасниці окремо зобов'язуються визнавати право кожної особи, що належить до національної меншин, "одержувати й обмінюватися інформацією та ідеями мовою меншин без втручання з боку державних органів і незалежно від кордонів", а також сприяти доступу осіб, що належать до національних меншин, до засобів масової інформації, включаючи можливість створювати та використовувати свої власні засоби масової інформації (ст. 9).

У районах, де особи, що належать до національних меншин, проживають традиційно або в значній кількості, держави-учасниці зобов'язуються "прагнути, наскільки це можливо", до того, щоб представники меншин могли користуватися своєю мовою у відносинах з адміністративними органами за умови, що вони "самі просять про це" і таке прохання "відповідає реальним потребам" (ст. 10.2). У районах, де представники національних меншин зосереджені або проживають здавна, держави-учасниці також беруть на себе зобов'язання прагнути забезпечити навчання мови своєї меншини або навчатися на цій мові, якщо існує "достатня потреба" у такому навчанні (ст. 14). Крім того, держави-учасниці домовилися ухвалювати, за потреби, заходи "у галузі освіти і наукових досліджень з метою поглиблення знань культури, історії, мови та релігії своїх національних меншин і основної національної групи населення" та забезпечити у зв'язку з цим "належні можливості для

підготовки викладацького складу та одержання підручників" (статті 12.1, 12.2). Вони також зобов'язуються забезпечувати "рівні можливості доступу до всіх рівнів освіти для осіб, що належать до національних меншин" (ст. 12.3) [11].

Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, яка ратифікована у 2003 р., серед іншого вимагає від держав-учасниць засновувати та базувати свою державну політику, законодавчу та практичну діяльність щодо регіональних мов і мов меншин, керуючись відповідними цілями і принципами. Вони включають: визнання регіональних мов або мов меншин як виразників культурного багатства, а також необхідність рішучих дій з підтримки та збереження регіональних мов і мов національних меншин; забезпечення того, щоб існуючий або новий адміністративний поділ не створював перешкод для розвитку даної регіональної мови або мови меншини; сприяння та/або заохочення використання зазначених мов в усній і письмовій мові у суспільному та особистому житті; забезпечення належних форм і засобів для викладання та вивчення регіональних мов або мов меншин на всіх рівнях освіти (ст. 7) [12].

Держави-учасниці ОБСЄ неодноразово брали на себе зобов'язання поважати права національних меншин. Наприклад, ще на Хельсінкській нараді 1975 р. держави-учасниці ОБСЄ домовилися надавати особам, що належать до національних меншин, "повну можливість фактичного користування правами людини та основними свободами" і захищати "їх законні інтереси в цій сфері" (принцип VII, параграф 4) [5].

Найважливіші зобов'язання ОБСЄ щодо правових механізмів запобігання міжнаціональних протиріч були визначено на Копенгагенській нараді 1990 р. На цій нараді держави-учасниці домовилися "ухвалювати, якщо буде потреба, спеціальні заходи з метою гарантування особам, що належать до національних меншин, повної рівності з іншими громадянами в забезпеченні прав людини та основних свобод" (параграф 31). Вони також визнали право представників національних меншин "вільно висловлювати, зберігати та розбудовувати свою етнічну, культурну, мовну або релігійну самобутність і підтримувати й розбудовувати свою культуру в усіх її аспектах, не піддаючись будь-яким спробам асиміляції всупереч своїй волі". Держави-учасниці зобов'язалися: поважати право представників меншин користуватися своєю рідною мовою в особистому і громадському житті; поширювати інформацію, мати доступ до неї й обмінюватися інформацією на своїй рідній мові; створювати та підтримувати свої власні освітні, культурні, релігійні та інші установи, організації і асоціації; брати участь у міжнародних неурядових організаціях, а також встановлювати безперешкодні контакти з громадянами інших держав, з якими вони мають загальне походження або спадщину (параграф 32). Держави також підтвердили, що будуть поважати право осіб, що належать до національних меншин, на ефективну участь у державних справах, включаючи участь у справах, що належать до захисту та заохочення самобутності таких меншин (параграф 35); вони будуть прагнути гарантувати, щоб особи, належні до національних меншин, мали "відповідні можливості для навчання своїй рідній мові

або на своїй рідній мові, а також, там де це можливо й необхідно, використання в державних органах" (параграф 34) [6].

Хельсінкськими рішеннями ОБСЄ у липні 1992 р. була заснована посада Верховного комісара з питань національних меншин, який має виступати "інструментом запобігання конфлікту на ранній стадії його розвитку". Необхідність заснування цієї посади була продиктована розвитком ситуації в колишній Югославії, оскільки існували побоювання стосовно можливості виникнення подібного конфлікту в будь-якій іншій країні Європи (особливо в країнах, які перебували на етапі переходу до демократичного суспільства). Подібний розвиток подій міг підірвати мир і прогрес, проголошені Паризькою хартією для нової Європи, яку глави держав та урядів прийняли у листопаді 1990 р.

Управління Верховного комісара ОБСЄ у справах національних меншин, засноване як механізм запобігання конфліктам, постійно створює експертні групи для вироблення рекомендацій з конкретних аспектів захисту прав меншин в конфліктних ситуаціях. Ці рекомендації виступають важливим керівництвом для держав-учасниць ОБСЄ.

За допомогою зважених дипломатичних засобів Верховний комісар брав участь у розв'язанні суперечок у таких державах як Албанія, Хорватія, Естонія, Угорщина, Казахстан, Киргизстан, Латвія, колишня Югославська республіка Македонія, Румунія, Словаччина та Україна. Він зосередив свої зусилля передовсім на тих ситуаціях, у які втягнені представники національних та етнічних груп, що становлять більшу за чисельністю частину населення в одній державі, тимчасом як в іншій (як правило, сусідній державі) вони складають меншину і таким чином є предметом уваги з боку органів державної влади кожної з цих держав, виступаючи при цьому потенційним джерелом виникнення напруженості в міждержавних відносинах або навіть конфлікту.

Рекомендації, прийняті в Осло, щодо мовних прав національних меншин (1998 р.), серед іншого, вимагають від держав-учасниць виділяти справедливі частки сукупних державних коштів, що спрямовуються на соціальні та культурні заходи, на таку діяльність, яка здійснюється особами з числа національних меншин (ст. 7), забезпечувати можливість трансляції радіопередач на мовах національних меншин тими радіостанціями, які фінансуються з держбюджету і гарантувати, щоб обсяг і якість її відповідали ситуації та потребам національних меншин (статті 9 і 10), а також проводити відповідну кадрову і/або освітню політику для забезпечення можливості комунального та побутового обслуговування мовою національних меншин (ст. 14) [13].

Гаазькі рекомендації щодо прав на освіту національних меншин (1996 р.), закликають держав-учасниць вживати спеціальних заходів з "активної реалізації прав меншин на навчання своїй мові з максимально наявними у їхньому розпорядженні ресурсами" (ст. 4), сприяти участі національних меншин у процесі формування та здійснення політики і програм, спрямованих на освіту меншин (статті 5 і 6), а також заохочувати представників основного населення до вивчення мов національних меншин як засобу зміцнення "терпимості й мультикультуралізму" у своїх країнах (ст. 19) [14].

Відповідно до рекомендацій Університету Лунда щодо ефективної участі національних меншин у державному житті (1999 р.), державам-учасникам ОБСЄ слід прийняти, за потреби, спеціальні законодавчі акти, що сприяють залученню національних меншин у процес прийняття державних рішень на центральному, регіональному та місцевому рівнях (статті 6 і 11). Досягненню цієї мети може сприяти, наприклад, виділення певного числа місць у директивних органах або вжиття спеціальних заходів щодо участі представників меншин у державній службі (ст. 6). Лундські рекомендації також закликають держав-учасниць забезпечити бажаних правом на свободу асоціацій, дозволяти створення політичних партій на основі общинної своєрідності (ст. 8), а також засновувати дорадчі або консультативні органи, які служили б каналами ведення діалогу між державною владою та національними меншинами (ст. 12) [15].

Держави-учасниці ОБСЄ визнали, що "особи, які належать до корінного населення, можуть зустрічатися з особливими проблемами при здійсненні своїх прав" і встановили, що зобов'язання ОБСЄ щодо прав і основних свобод людини "застосовні до таких осіб повністю й без будь-якої дискримінації" [16]. Крім того, як зазначалось вище, Конвенція про права дитини містить спеціальне згадування про дітей корінного походження.

Україна також є стороною наступних міжнародних договорів, які мають на меті захист прав національних меншин з метою пом'якшення протиріч та упередження конфліктів на етнічному ґрунті. Серед них:

— Міжнародний пакт ООН про громадянські і політичні права (ратифікований — 19 жовтня 1973 р.; набув чинності 23 березня 1976 р.);

— Конвенція Ради Європи про захист прав і основоположних свобод людини ETS № 005 (ратифікована 17 липня 1997 р.; набрала чинності 11 вересня 1997 р.);

— Конвенція Міжнародної Організації Праці № 111 щодо дискримінації в галузі праці та занять (набрала чинності 15 червня 1960 р.);

— Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (ратифікований 19 жовтня 1973 р.; набув чинності 23 березня 1976 р.);

— Конвенція ЮНЕСКО проти дискримінації в сфері освіти (набрала чинності 15 грудня 1960 р.);

— Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (набрала чинності 7 квітня 1969 р.);

— Рамкова конвенція про захист національних меншин ETS № 157 (ратифікована 9 грудня 1997 р.; набрала чинності 1 лютого 1995 р.);

— Європейська хартія регіональних мов або мов меншин ETS № 802-IV (ратифікована 15 травня 2003 р.; набрала чинності 5 листопада 1991 р.).

ВИСНОВКИ

Отже, своєрідним каталізатором осучаснення міжнародно-правових основ запобігання та врегулювання міжнаціональних конфліктів стали події, пов'язані з розпадом СРСР, СФРЮ, ЧССР, виникненням нових незалежних держав. Саме у 90-ті роки з'явилися: Документ Копенгагенської наради Конференції з людського ви-

міру, Паризька Хартія для нової Європи, Хельсінські рішення ОБСЄ щодо заснування посади Верховного комісара з питань національних меншин, Ословські рекомендації щодо мовних прав національних меншин, Гаазькі рекомендації щодо прав на освіту національних меншин, Лундські рекомендації про ефективну участь національних меншин у суспільно-політичному житті, Європейська хартія регіональних мов або мов меншин тощо. Ці документи та регламентовані ними практичні дії дозволяють стримувати загрози і небезпеки етнічного характеру в Україні, де доволі успішно реалізується політика толерантності, регулятивний потенціал якої базується, з одного боку, на вимогах говорити "так" кожній культурі, будь-якому світу життя, з іншого — відкидати будь-які дії, що спекулюють та маніпулюють національними почуттями.

Література:

1. Human Rights Committee. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/ccpr>

2. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

4. European Court of Human Rights. URL: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>

5. Final Act of the Conference on Security and Cooperation in Europe, Helsinki. Publisher: Organization for Security and Co-operation in Europe. 1 August 1975. URL: <https://www.osce.org/helsinki-final-act>

6. Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE. Publisher: Organization for Security and Co-operation in Europe. 29 June 1990. URL: <https://www.osce.org/odihr/elections/14304>

7. Charter of Paris for a New Europe / Supplementary Document on the Implementation of Certain Provisions Contained in the Charter of Paris for a New Europe, Paris, 21 November 1990, paragraph 4. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/6/39516.pdf>

8. Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE. Publisher: Organization for Security and Co-operation in Europe. 29 June 1990. URL: <https://www.osce.org/odihr/elections/14304>

9. Convention on the Rights of the Child: resolution / adopted by the General Assembly. General Assembly (44th sess.: 1989-1990). URL: <https://digitallibrary.un.org/record/80135?ln=en>

10. Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_318#Text

11. Рамкова конвенція про захист національних меншин. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055#Text

12. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_014#Text

13. Ословські рекомендації щодо мовних прав національних меншин. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/4/67545.pdf>

14. Гаазькі рекомендації щодо прав національних меншин на освіту. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/0/1/32194_0.pdf

15. Лундські рекомендації про ефективну участь національних меншин у суспільно-політичному житті з пояснювальними примітками. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/5/30340.pdf>

16. The Challenges of Change. Publisher: Organization for Security and Co-operation in Europe. 10 July 1992. URL: <https://www.osce.org/mc/39530>

References:

1. OHCHR (2023), "Human Rights Committee", available at: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/ccpr> (Accessed 20 Jan 2023).

2. UN (1969), "International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination", available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text (Accessed 20 Jan 2023).

3. Council of Europe (1953), "Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms", available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (Accessed 20 Jan 2023).

4. European Court of Human Rights (2023), available at: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home> (Accessed 20 Jan 2023).

5. Organization for Security and Co-operation in Europe (1975), "Final Act of the Conference on Security and Cooperation in Europe", available at: <https://www.osce.org/helsinki-final-act> (Accessed 20 Jan 2023).

6. Organization for Security and Co-operation in Europe (1990), "Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE", available at: <https://www.osce.org/odhr/elections/14304> (Accessed 20 Jan 2023).

7. CSCE (1990), "Charter of Paris for a New Europe / Supplementary Document on the Implementation of Certain Provisions Contained in the Charter of Paris for a New Europe, Paris, 21 November 1990, paragraph 4", available at: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/6/39516.pdf> (Accessed 20 Jan 2023).

8. Organization for Security and Co-operation in Europe (1990), "Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE", available at: <https://www.osce.org/odhr/elections/14304> (Accessed 20 Jan 2023).

9. UN General Assembly (1989), "Convention on the Rights of the Child", available at: <https://digitallibrary.un.org/record/80135?ln=en> (Accessed 20 Jan 2023).

10. UN General Assembly (1992), "Declaration on the rights of persons belonging to national or ethnic, religious and linguistic minorities", available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_318#Text (Accessed 20 Jan 2023).

11. Council of Europe (1995), "Framework Convention for the Protection of National Minorities", available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055#Text (Accessed 20 Jan 2023).

12. Council of Europe (1992), "European Charter for Regional or Minority Languages", available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_014#Text (Accessed 20 Jan 2023).

13. OSCE (1995), "Oslo recommendations on language rights of national minorities", available at: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/4/67545.pdf> (Accessed 20 Jan 2023).

14. OSCE (1996), "Hague recommendations on the rights of national minorities to education", available at: https://www.osce.org/files/f/documents/0/1/32194_0.pdf (Accessed 20 Jan 2023).

15. Office of the High Commissioner on National Minorities (1999), "Lund recommendations on the effective participation of national minorities in social and political life with explanatory notes", available at: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/5/30340.pdf> (Accessed 20 Jan 2023).

16. Organization for Security and Co-operation in Europe (1992), "The Challenges of Change", available at: <https://www.osce.org/mc/39530> (Accessed 20 Jan 2023).

Стаття надійшла до редакції 07.02.2023 р.

АГРОСВІТ
www.agrosvit.info
Передплатний індекс: 23847

АГРОСВІТ
Науково-практичний журнал

Виходить 24 рази на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292